

σωσι καὶ ἐκεῖνα, οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ ν' ἀποθάνῃ, διότι σὺν τῇ ἀπωλείᾳ τούτων ἀνεπίστροπτεῖ ἐξαφανίζονται ἅπασαι αἱ προσδοκίαι, ἅπασαι αἱ ἐλπίδες του. Καὶ ὅμως, φίλε μου, δὲν ἀπέθανον, ὅχι ἀλλ' ἐζήσα διότι ἐπέπρωτο, φεῦ! νὰ ζήσω ἵνα ὑποφέρω. Δὲν ἤρκει ἡ συμφορὰ μου, τὸ φοβερὸν τῆς συμφορᾶς μου δὲν ἤρκει· ἔπρεπε νὰ ἐπιστεγασθῇ τὸ στυγερὸν οἰκοδόμημα, ἔπρεπε ἐπ' αὐτοῦ νὰ στηθῇ τοῦ μαρτυρίου μου ὁ σταυρός. Τρελλή ἡ Ζωή μου καὶ θνήσκουσα! ἐκ βάθου; καρδίας ἐφώνησα· καὶ εἶναι ἀληθές, Θεέ μου, τὸ τοιοῦτον; . . ὦχ, ναί! ἀληθέστατον, φεῦ! καὶ ἀναμφίβολον ἦτο. Μοὶ ἐπεφυλάσσετο παρὰ φρονιὰ νὰ τὴν ἐπικνίδω, ὅπως μετὰ ταῦτα πτώμα τὴν ἀσπασθῶ.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ γράμματος τούτου τοῦ πατρὸς τῆς Ζωῆς ἀνεχωρήσαμεν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Νεάπολιν, ὅπου ἔμελλε νὰ ἐκτυλιχθῇ ἡ τελευταία σκηνὴ τοῦ φοβεροῦ τούτου δράματος.

(Ἔπεται τὸ τέλος)

Φ. KAPPER.

Π. ΧΙΩΤΟΥ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Ἐκαστος τῶν νῦν φιλοσοφούντων προσκολλᾶται εἰς σύστημα φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, τὸ ὁποῖον μᾶλλον ἢ ἥττον συμμορφοῦται μὲ τὴν διαγωγὴν του, προάγει τὰ ὅξεις τοῦ βίου του, γαργαλίζει τὰ πάθη του. Οὔτε ὁ Ὑλιστὴς φιλόσοφος ἤθελε λατρεύει τὴν

ὕλην ὡς ἀηδῖως ὑφισταμένην καὶ ἀλόγως καὶ κατ' εἰμαρμένην ἐνεργοῦσαν καὶ μορφονοῦσαν τὸ σύμπαν, ἐὰν μὴ ἐντροφὰ ὀρέξεις σαρκὸς εἰς πλητμο- νὴν ἡδυπαθείας, ἣν ἀφθόνως εὐρίσκει ἐν τῇ ὕλῃ. Οὔτε ὁ πνευματιστὴς πρὸς· εἴλκυε τὰς πεποιθήσεις του εἰς Θεὸν ἄϋλον πνεῦμα, ἀναρχον, δημιουργόν καὶ διευθύνον τὸ σύμπαν, πηγὴν πάσης ἀγαθότητος, καὶ θέλοντα ὑπόλο- γα ὅλα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ λογικὰ ὄν- τα διὰ τὰς ἐν τῷ βίῳ πράξεις των, ἐὰν μὴ ἤθελε ὅλας τὰς πράξεις τῆς ψυχῆς του συμφωνοῦς πρὸς τὰς ἀλη- θείας καὶ ἐπουσιώδεις τῆς θείας ἀγα- θότητος. Οὔτε ὁ ἐκλεκτικὸς προέβαινε εἰς ἐξέταση τοῦ δυσεξηγήτου τῶν σχέσεων τοῦ αἰσθητοῦ μετὰ τοῦ νοε- ροῦ, σώματος καὶ ψυχῆς, ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, πλάστου καὶ πλάσματος, ἐὰν μὴ ἤθελε τὰς ἐνεργείας του νὰ μὴ ὑπερβαίνωσι τὰ ὅρια πάσης εὐσυνηδη- σίας πρὸς διάκρισιν τοῦ ἀρέσκοντος καὶ ἀπαρέσκοντος τῷ Θεῷ.

Ὁ Καροῦσος οὖν τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς καθ' ὅλον τὸν βίον ἐξασκῶν, καὶ θέλων νὰ διάγῃ συμφώνως πρὸς τὰ φιλοσοφούμενα περὶ ἀγαθό- τητος τοῦ Θεοῦ ὑπὸ Πλάτωνος, ἐφι- λοσόφει κατὰ τὸ σύστημα τούτου τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου. Τὸ γινῶθι σαυτὸν, ὡς ἡννόει ὁ Σωκράτης, καὶ εἰς τί ὑφί- σταται ἡ γινῶσις αὐτοῦ εὐρίσκων ὡς ἀπαραίτητον ὅρον τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν ἀρετὴν, κατέστησεν ἀντικείμενον τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν του. Διὰ μόνον τὸ Πλατωνικὸν σύστημα θερα- πεύει τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς του· αἱ ἀλήθειαι αὐτοῦ ἀνυψοῦσι τὴν διάνοι- αν. Ἐξ αὐτοῦ ἀποθησαυρίζει τὰ με- γάλα κεφάλαια τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ καθήκοντος ἐαυτοῦ εἰς ἀγαθοεργίας πατρίδος οἰκείου, συμπο- λίτου. Τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν οὐ μόνον ἐπρέσβευεν ὡς ὁδηγὸν πάσης ἀληθοῦς γνώσεως τοῦ σκοπευομένου ἀγαθοῦ ἐν πρακτικῷ βίῳ ἀρετῆς, ἀλ- λά καὶ ὡς συνάδουσαν μὲ τὰς ἐρεῦνας

της περὶ Θεοῦ καὶ δημιουργίας τῆς φύσεως, κατὰ τὰ διασαφίζόμενα ἐν τῇ θεοπνεύστῳ ἀγία ἡμῶν Βίβλῳ, ἅτινα καταρτίζουσι τὰς ὀρθοσκευτικὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ. Μόνος ὁ νοῦς τοῦ Πλάτωνος ἐπιστημονικῶς βαδίζων, ἐπλησίασεν εἰς οὐρανούς· ἵνα εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, ἣν οὐδέποτε ἀνθρώπινος διάνοια δύναται νὰ γνωρίσῃ, καὶ μόνον ἐξ οὐρανοῦ ἐβεβαιώθη διὰ τῶν θεοπνεύστων ἀνδρῶν.

Θεὸς οὐσία ἄυλος ἄτρεπτος ἄπειρος κέντρον τῶν τελειοτήτων, πάνσοφος πανάγαθος, πηγὴ ἀνεξάντλητος νοερῶν καὶ ὕλικῶν οὐσιῶν ὑπάρχει ἀφ' ἐαυτοῦ, λέγει ὁ Πλάτων, εἰς τι ἐβάθην τῆς αἰωνιότητος πρὶν δημιουργήσῃ τὸ πᾶν. αὐτὸς παρήγαγε τὸ πᾶν κατ' ἰδίαν βούλησιν καὶ οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ ἀρχέτυπον, ὃ εἶχεν ἐν τῇ ἀπείρῳ διανοίᾳ τοῦ ἀπλαστον, ἄτρεπτον, τέλειον ὡς ἡ ἰδέα, ἣν λαμβάνει ὁ τεχνίτης, ὅστις θὰ τὴν μορφώσῃ ἐπὶ ἀκατεργάστου ὕλης. Εἰς τὸ ἀρχέτυπον ἐκεῖνο ἐνεχαράσσεται πᾶν ὅ,τι ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, πᾶν ὅ,τι ἀφαιρεῖται ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Ὡς δὲ τὸ ὑπέρτατον ὂν ἐννοεῖ πραγματικὰς ἰδέας, εἶχεν ἐν τῷ ἀπειροτελείῳ νῷ τὸν κόσμον πρὶν τὸν κινεσάσθησθαι ὁρατὸν ἐν ὕλῃ, ἅρα ὁ κόσμος ὑφίστατο καθ' ὅλην τὴν αἰωνιότητα ἐν τῇ ἀπείρῳ ἰδέᾳ καὶ νοήσει τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ποιητὴς ὅλου τοῦ ἀγαθοῦ ἀντιμάχεται τὸ κακόν, ὃ πολεμεῖ ἐν τῇ ὕλῃ. Διὸ ὁ Θεὸς πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ, ἡ ὕλη πηγὴ παντὸς κακοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ ἄριστον πρωτότυπον ἐκεῖνο, ὃ ἐνυπάρχει ἐν τῇ αὐτοῦ βουλήσει καὶ ἐνεργείᾳ ἠθέλησε νὰ διατάξῃ τὴν ὕλην εἰς μέρωσιν καὶ διὰ κρῖσιν, ἡ ἄπειρος αὐτοῦ σοφία ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὰ εἰς τὸ χάος εὐρισκόμενα, ἀφοῦ ἡτοίμασε ψυχὴν (δύναμιν) ἐνεργοῦσαν τὴν κίνησιν. Ἐκ τῆς διαχωρίσεως τῶν ἑτεροφυῶν καὶ συνδέσεως τῶν ὁμοφυῶν ἐμορφώθη τὸ σύμπαν. Νοεράν δὲ τινὰ ἀρχὴν ὡς ψυχὴν τοῦ

κόσμου ὥρισεν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ παντός. ἥτις διεθύνει τὸ σύμπαν πρὸς συντήρησιν.

Τῆς θείας διανοίας ἀπαύγασμα εἶναι ἡ ψυχὴ ἄυλον πνεῦμα ἄρατον καὶ λογικόν. Αὕτη εἰσέρχεται εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τὸ ὕλικόν καὶ θνητόν. Καθεδρεύουσα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐνεργεῖ διευθύνει τὰς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐξωτερικὰς ἀντιλήψεις. Διακρίνει ἐκ τῶν λογικῶν παθῶν τὰ ἄλογα, ἅτινα ἐμφωλεύουσιν ὡς θνητὴ τίς ψυχὴ ἢ σωματικὴ δύναμις ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ σώματος. Τοιαῦτα εἶναι ἐπιθυμίαι ἀγαθῶν, θλίψεις δδύναι διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν, τόλμη φόβος θυμὸς ἐν τῇ ἀπολαύσει αὐτῶν. Ὅλας δὲ τὰς ἀτάκτους ὁργὰς τῶν ἀλόγων παθῶν χαλινώνει ἡ ἀθάνατος ψυχὴ, καὶ ὑποτάσσει εἰς ἐαυτήν, ἥτις ἔχει τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ἐν τῇ συνειδήσει ὡς ἀπαύγασμα θείας νοήσεως. Οὕτως ὁ Πλάτων ἀποφαίνεται, πᾶν ὅτι ἀγαθὸν εἶναι εἰς τὸ πᾶν καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰδιαιτέρως παράγεται ἐκ τοῦ ὕψιστου Θεοῦ, καὶ πᾶν ὃ εὐρίσκεται ἐν αὐτῷ ἑλλειπὲς συντελεῖται ὑπὸ τοῦ ἐμφωλεύοντος εἰς τὴν ὕλην ἐλαττώματος. Τὸ ὑπέρτατον ὂν ὁ πατὴρ ὁ ποιήσας τὸ σύμπαν, ἰδὼν τὸ ποίημα ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ὃ ἐπενόησε, ἡγάσθη καὶ εὐφράνθη—» Θνητὰ γὰρ καὶ ἀθάνατα ζῶα λαβὼν, καὶ συμπληρωθεὶς ὅδε κόσμος, οὕτω ζῶον ὁρατὸν τὰ ὁρατὰ περιέχον εἰκὼν τοῦ νοητοῦ Θεοῦ, αἰσθητὸς μέγιστος καὶ ἄριστος, κάλλιστός τε καὶ τελειώτατος γέγονεν εἰς οὐρανὸς ὅδε μονογενὴς ὢν—».

Τίς λοιπὸν δὲν κατανοεῖ, ὅτι ταὶ αὕτη φιλοσοφικὴ ἔρευνά τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Τιμαίῳ, περὶ δημιουργίας φύσεως καὶ ψυχῆς ἀνθρωπίνης ὑπὸ Θεοῦ, αὐλοῦ καὶ παντουργοῦ, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ θεοπνεύστου Μωϋσέως ἐξηγούμενα ἐν τῇ ἐξαήμερῳ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου; Διότι τὸ—ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ

δι' ἐνὸς μόνου λόγου γεννηθῆτω, καὶ ἐγένετο ἀμέσως, συνάδει μὲ τὸ Πλατωνικόν—» ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ βούλησις καὶ νόησις εὐδοκήσασα παρήγαγε τὸ πᾶν, καὶ κατέστησε πραγματικὸν κατὰ τὸ ἐν τῇ διανοίᾳ ἀρχύτυπον—».

Τὸ δὲ Μωσαϊκόν—» ἡ γῆ καὶ τὸ σύμπαν ἦσαν ἀόρατα καὶ ἀκατασκεύαστα, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος—»· παρατίθεται πρὸς τὸ Πλατωνικὸν χάος τῆς ὕλης. Τὸ δὲ χάος τοῦτο δυνάμει τῆς δημιουργηθείσης ψυχῆς τοῦ κόσμου, ἥτις ἐννοεῖται ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια τῶν νόμων τῆς θείας προνοίας εἰς μόρφωσιν καὶ διατήρησιν τῆς φύσεως, διεχωρίσθη εἰς ἑκαστον ὑλικὸν εἶδος, ἐμορφώθη καὶ κατέστη ὁρατὸν καθ' ὅλα τὰ εἶδη, τὰ συντελοῦντα τὸν κόσμον. Πάλιν ἡ Μωσαϊκὴ διήγησις—» ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἐνεφύσησεν αὐτῷ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, ταυτίζεται μὲ τὴν Πλατωνικὴν ἰδέαν περὶ δημιουργίας αὐλοῦ ψυχῆς ἀθανάτου, παραχθείσης ἐκ τῆς ἀπειρου νοήσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις αὐτοῦ. Αὕτη εἰσερχομένη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα διοικεῖ τὸ ἄλογον ζῶον καὶ κτηνώδες αὐτοῦ, καὶ μετὰ θάνατον ἐπανέρχεται, ὅθεν ἐξῆλθε, ὑπόλογος ὧν τῶν πράξεων αὐτῆς. Ἐὰν δὲ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὸ ἀλλήθες κάλλος τῆς, ἀποκαθίσταται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν μακάρων. Καὶ πάλιν τὸ Μωσαϊκόν—». Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ· εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Καὶ εὐλόγησε καὶ κατέπαυσε τῇ ἐβδόμῃ καὶ ἡγίασεν αὐτήν—»· συμπαραβάλλεται πρὸς τὸ Πλατωνικόν—». Ὡς δὲ κινήθην αὐτὸ (τὸ σύμπαν), καὶ ζῶν ἐνενόηκε ὁ τῶν ἀνδίων Θεός, γεγονὸς ἀγαλμα ὁ γεννήσας πατὴρ, ἡγάσθητε καὶ εὐφρανθεῖς ἐπὶ δὴ μᾶλλον ὁμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησε ἀπὲρ-

γάσασθαι.—»

Καὶ ἡ μὲν τοῦ Πλάτωνος ἐξήγησις, ὡς ἀνθρωπίνου νοὸς γέννημα καὶ ὑπὸ μυθικὴν παράστασιν, στερεῖται βαβαίως αὐθεντείας καὶ κύρους ἐξ οὐρανοῦ σοφίας, οἷα φέρουσιν αἱ Μωσαϊκαὶ ἐξηγήσεις αἱ παρὰ Θεοῦ ἐμπνευσθεῖσαι, καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἐπιστημοποιηθεῖσαι.. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν ἀφαιεῖται τὰ πιστὰ ὀρθῆς δεξιᾶς διὰ φιλοσοφικοῦ λόγου ἐρευνηθείσης. Ὁ Πλάτων καίτοι πεπειρασμένου νοὸς ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐν Ἰππία μείζονι περὶ καλοῦ λέγει—» Ἀνθρώπων ὁ σοφώτατος πρὸς Θεὸν πίθηκος φανεῖται καὶ σοφία καὶ κάλλει καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι σοφώτερον τῶν ἄλλων—» ἡ δυνήθη ν' ἀναβιδάσῃ τὴν διάνοιαν πλησιέστερον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐρευνῶν εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἄδυτα τῶν μυστηρίων Θεοῦ καὶ φύσεως. Ὁλοσχερῶς δὲ ἀφοσιωθείς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ἀνεζήτησε τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὰ πρώτα αἷτια, καὶ ἐπησχολήθη εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ ἡθικοῦ κόσμου. Ὁ δὲ Καρούσος τὰς φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας τοῦ Πλάτωνος εὐρίσκων ἐφαρμοστούς εἰς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις κατ' αὐτὰς ἐφιλοσόφει ἡρεῦνα ἐμελέτα τὸν ἡθικὸν κόσμον, τὴν ἐννοίαν τῆς τελικῆς αἰτίας, τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος πρὸς ὃ, ἑκαστον τῶν ὄντων χρησιμεύει.

Οὕτως ἐφαρμόζων τὸ νέον στοιχεῖον ὁ κύριον γνώρισμα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἐπιστήμην ὁ Σωκράτης ἔθηκεν, ἡ τοι τὴν ἀρχὴν τῆς σκοπιμότητος εἰς τὴν φύσιν, καὶ τὴν θεϊαν νόησιν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν, περιποιεῖτο τὸ γνῶθι σαυτὸν ἥτοι τὴν γνώσιν τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν ἀρετὴν. Τοσοῦτο τὸ φιλοσοφεῖν κατὰ Πλάτωνα καὶ ἡ φαινομένη ἀγαθότης τῆς ψυχῆς τοῦ Καρούσου καθ' ὅλον τὸν πρακτικὸν βίον πρὸς οἰκίους πρὸς μαθητὰς πρὸς εὐεργέτας ἀποδεικνύουσι διανοητικὰς ἐργασίας φιλοσόφου συμφώνους μὲ τὸν πρακτικὸν βίον

τῆς ἀρετῆς.

Βεβαίως ὁ Καροῦσος δὲν ἐπρόικισε τὸν σοφὸν κόσμον μὲ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα φιλοσοφίας, ἢ εὔρε μέθοδον νέαν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν. Περιωρίσθη εἰς ἀκριβῆ ἀνίχνευσιν καὶ γνῶσιν ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀνεβίβαζεν τὴν ψυχὴν ὁ Σωκράτης εἰς τὰ ὕψιστα φιλοσοφήματα περὶ ἀγαθοῦ, δικαίου, πολιτείας, ἀνδρείας, ἀληθοῦς ἔρωτος καὶ κάλλους, ἀθανασίας, εἴτε συνδιαλεγόμενος, εἴτε συσκεπτόμενος. Καὶ διὰ ταῦτα ἠδυνήθη νὰ ἐξηγήσῃ οὐ μόνον πραγματικῶς τὸ φιλοσοφεῖν τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ καὶ νὰ διακρίνῃ καὶ ἐπικρίνῃ πάντα ἄλλον, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸν τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν τοῦ Πλάτωνος. Πασιδηλοῦσι τοῦτο αἱ δημοσιευθεῖσαι ἐν Πανδώρα φιλοσοφικαὶ μελέται, καὶ ἡ ἐκδοθεῖσα ἐν τῷ περιοδικῷ Βύρωνι ἐσχάτως βιβλιογραφικὴ ἐπὶ κρισις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους ὑπὸ Ἀλφρέδου Φουλιέ. (Fouillee).

Καίτοι τὸ σύγγραμμα τοῦτο προταθὲν ὡς διαγώνισμα ἐστέφη μεταξὺ ὅκτῳ ὡς τὸ ἄριστον ὑπὸ τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρισίῳ, ὁ Καροῦσος ἐνεῦρε πλεῖστα τινὰ ὑντίδοξα εἰς τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Σωκράτους. Σκοπεῦον ὁ Φουλιέ νὰ ὑποβάλλῃ τὸν Σωκράτην εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς μαιευτικῆς τέχνης του, παρενθέτει νόθα καὶ ὑπόβλητα δι' ἑλλειψιν αὐθεντικῶν μαρτυριῶν περὶ σπουδαίου τινὸς ζητήματος· ὥστε ὁ συγγραφεὺς λέγει ὁ Καροῦσος αὐτὸς ἑαυτὸν μαιεύεται. Οὔτε παραδέχεται τὴν δοξασίαν τοῦ Φουλιέ ὅτι ἡ ἐπὶ κρισις τῆς θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου περὶ φύσεως παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Σωκράτην, ἵνα μεταρρυθμίξῃ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ ἀρχάς, καὶ ἐκ πρώην φιλοσόφου φυσιοδύφου καὶ μετεωροπόλου, μετατραπῇ εἰς διάλεκτικὸν καὶ ψυχολόγον. Τὸ γνῶθι σαυτὸν, ἦτοι ἡ αὐτογνωσία τῆς ἠθικῆς ἑαυτοῦ ἀξίας,

ἐπησχόλησεν αἰετὸν τὸν Σωκράτην ἀπέναντι τῶν περιεργαζομένων τὰ ἐπὶ γῆς καὶ τὰ οὐράνια. Σπουδάζων δὲ οὕτως αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀνευρίσκει τὴν ἀνθρωπότητα, προχωρεῖ εἰς τὰ καθόλου, καὶ εἰς τοὺς γενικοὺς νόμους, καθ' οὓς ἡ ἀνθρωπότης ἀναπτύσσεται.

Οὔτε περιστρέφεται ὁ Καροῦσος εἰς τὰ αὐτὰ ἐροθέντα μὲ τὰ ὁποῖα διακρίνει ὁ Φουλιέ τί τὸ φιλοσοφῆμα τοῦ διδασκάλου Σωκράτους, καὶ τί τοῦ μαθητοῦ Πλάτωνος, καὶ τί δύναται νὰ παραδεχθῇ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὡς Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν καὶ τί ὡς Πλατωνικὴν· διότι ὁ Φουλιέ ἀποδίδει εἰς μὲν τὸν Σωκράτην τὸ ψυχολογικὸν καὶ λογικὸν μέρος περὶ τῆς τοῦ ἔμφυτου ἐπιστήμης διδασκαλίας· Εἰς δὲ τὸν Πλάτωνα τὸ μυθικὸν καὶ μεταφυσικόν, τὸ ὁποῖον πηγάζει ἐκ τοῦ συνδιασμοῦ Πλατωνικῶν ἰδεῶν μετὰ τῆς τῶν Πυθαγορείων μετεμψυχώσεως. Τοιαύτην ὁ Καροῦσος νομίζει βεβιασμένην διχοτόμησιν. Διότι ὁ μὲν Σωκράτης μὲ τὴν μαιευτικὴν του τέχνην ἐβοήθει τοὺς εἰσέτι ἀπαιδαγωγήτους νέους εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅπως αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν εὐρίσκωσι καθολικὰς ἐννοίας ὑπαγομένας εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ἀπολύτου τῆς ἐπιστήμης, ὃ ἔμφυτον εἶναι εἰς τὴν νόησιν. Ὁ δὲ Πλάτων ἀφ' ὑψηλοτέρας σκοπιᾶς ἐξετάζων τὴν φύσιν τῶν ὄντων, ὑπολαμβάνει ὅτι ἡ καθολικὴ ἰδέα εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν προσλαμβάνεται ἔξωθεν ἐτοιμῶς, εἶναι ἐπίεσакτος. Ἀλλ' ἡ νόησις ἀπόρροια οὖσα αὐτῆς τῆς θεότητος, ἐν μέσῳ τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὴν αἰσθητοῦ κόσμου θεωρουσα τὰς ποικιλίας αὐτοῦ καὶ μεταβολὰς, ἐπαναστρέφει εἰς ἑαυτήν, καὶ ἔρχεται εἰς ἐπίγνωσιν τῶν συμφύτων αὐτῇ ἰδεῶν, αἵτινες ἀπαρτίζουσι τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ ὑπόστασιν. Τὴν θεωρίαν ταύτην συνήθως ὁ Πλάτων περιβάλλει διὰ ποιητικῆς εἰκόνης καὶ θρησκευτικῶν συμβόλων, ὡς ἐν τῷ Φαίδρῳ καὶ ἐν ἄλλοις διαλόγοις.

Διαφωνεῖ πρὸς τούτοις ὁ Καρούσος πρὸς τὸν Φουλιέ λέγοντα. Κατὰ τὴν Σωκρατικὴν διδασκαλίαν ἡ διαλεκτικὴ ἀπεργάζεται οὐ μόνον τὸ ὀρθῶς διανοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν πράττειν· διότι ἡ κατορθουμένη διὰ τῆς διαλεκτικῆς τάξεως τῶν ἐννοιῶν τῶν γενῶν καὶ τῶν εἰδῶν, θέτουσα τὸ γενικώτερον ἀγαθὸν πρὸς τὸ μερικώτερον καὶ μᾶλλον προσωρισμένον, τάξις λογικὴ ἢ ἀποτελεῖ ἡ ἐπιστήμη, μεταβαίνει εἰς τὰς πράξεις, καὶ γίνεται ἀρετὴ. Ὅθεν ἵνα ᾖται τις ἐν ἀρετῇ, ἀρκεῖ νὰ ἐπίσταται νὰ ταξινομῇ τὰ πάντα φαινόμενα ἀγαθὰ πρὸς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν σχετικὴν πρὸς τὰ μερικὰ καὶ τὰ καθόλου. Οὕτως ὁ Σωκράτης διανύων ὅλην τὴν συστοιχίαν τῶν πεπερασμένων καὶ σχετικῶν ἀγαθῶν καὶ χρησίμων, καταντᾷ εἰς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν.

Ἄλλ' ὁ Καρούσος θεωρῶν ὅτι κατὰ τὴν Σωκρατικὴν διδασκαλίαν τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν ἀστατεῖ, καὶ οὐδὲν λαμβάνει θετικὸν καὶ συγκεκριμένον προσδιόρισμα, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ Πρᾶξις τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ Σωκράτην εἶναι ἡ ἐπιστήμη αὐτοῦ· διότι ὅστις ἐπίσταται τὸ ἀγαθόν, ἀναγκαιῶς πράττει αὐτὸ, ἀλλὰ τί τὸ ποιεῖν καὶ καθολικὸν αὐτοῦ δὲν διασαφίζεται. Μόνον τὸ ὄντως ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἀπαιτεῖ ὁ λόγος, εἶναι ἄπειρον καὶ ἀπόλυτον. Εἰς δὲ τὸν λόγον εἶναι τὸ σημεῖον, ἐν ᾧ ἀπαντᾷ τὸ προσωπικὸν ἥτοι τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, καὶ τὸ καθολικὸν ἥτοι τὸ ἀποτεινόμενον καὶ μὴ ἀντικείμενον εἰς ἄλλων ὄντων συμφέροντα. Τοῦτο δὲ τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν τὸ χρήσιμον καὶ ἀναλλοίωτον εἶναι ἡ εὐδαιμονία. Αὕτη ὅμως οὐδόλως πρέπει νὰ συγχέεται μετὰ τῆς εὐτυχίας, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα τυχαιῶν περιστάσεων. Συνίσταται δὲ εἰς τὴν καλούμενην ὑπὸ τοῦ Σωκράτους εὐπραξίαν, ἥτις θέτεται εἰς τὴν ἐνδύμυχον αὐτάρκειαν, ἣν ἀπεργάζεται ἡ ἔμφρων καὶ ἐπιμελομένη τοῦ ἀνθρώπου ἐνέρ-

γεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος βούλεται πάντοτε τὸ ἀγαθόν, ὡς ἐκτοῦτου καταλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν μέσων πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ. Τὰ δὲ μέσα τῆς ἐκτελέσεως πρέπει νὰ ᾖται ἀγαθὰ ὡς αὐτὸ τὸ καθολικὸν ἀγαθόν, καὶ νὰ μὴ ἀντίκηνται πρὸς βλάβην ἄλλων μερικῶν ἢ σχετικῶν συμφερόντων.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ περὶ τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας λεγόμενα ὑπὸ Φουλιέ ἀποκαλύπτει ὁ Καρούσος ὡς μὴ ἐρμηνευθέντα καλῶς. Πόθεν δὲ προέκυψεν τοιαύτη διάγνωσις παρὰ τοῦ Καρούσου καὶ ἐρμηνεία ἀληθὴς εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων; Ἀποκρινόμεθα ἡ ἐμβριθεία αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὀρθὴ σκέψις καὶ κρίσις τοῦ νοῦς, καὶ ἡ μεγάλη ἐμπειρία τῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἐγγράφησαν τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδεὶς τῶν παρ' ἡμῖν ἐφιλοσόφησε κατὰ Πλάτωνα ὅσον ὁ Καρούσος· οὐδὲ τις τῶν ἀλλογενῶν ἀμφίλεξεν αὐτῷ εἰς τὰ παρατηρηθέντα περὶ τοῦ Γάλλου συγγραφέως τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους. Ἦθελε δὲ γράψωμεν περισσότερα περὶ τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ Καρούσου, ἐὰν ἠθέλαμεν ἰδῆ τὰς ἀνεκδότους καταιφθείσας συγγραφάς του. Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Αἱ Πλατωνικαὶ μελέται. Ὁ Σωκράτης· πρόδρομος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κριτικὴ ἔκθεσις τοῦ ὑπὸ Ρενάν βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σωκρατισμὸς καὶ χριστιανισμός. Ἡ Χριστιανικὴ ἀγιότης. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι οἱ συμπολίται Κεφαλλῆνες, οἵτινες ἡρεῦνθησαν τοιαῦτα ἔργα, καὶ μνείας μετὰ γάλης ἀξίας ποιοῦνται αὐτῶν, θέλει ἐκπληρώσωσιν εἴτι ἡ μετριοφροσύνη τοῦ ἀνδρός, καὶ ἡ πολυχρόνιος ἀσθένεια καὶ ὁ πρόσφατος θάνατος κρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ νῦν ἀδικοῦσιν. Τοιαῦται αἱ ἐμβριθέσταται φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ τοῦ Καρούσου, αἵτινες ὑπὸ πολλῶν λόγιων Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων ἐπηνέθησαν, καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἀνεδείχθη ἴσως ὁ βαθυτέ-

ρος τῶν δημοσίων φιλοσοφησάντων νεωτέρων Ἑλλήνων (1)

Τὰς 3 Νοεμβρίου 1876 ἀπέθανεν ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος Θεόδωρος Καρούσος ἐν ἡλικίᾳ 65 ἐτῶν. Ἀπασα ἡ κοινωνία Ἀργοστολίου καὶ Λαζουρίου ἐθρήνησαν τὸν θάνατον αὐτοῦ ὡς ἀπώλειαν οὐ μόνον πατρίου τιμῆς τῆς Κεφαλληνίας, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς δόξης. Ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Οἱ οἱ ἐντέλει, οἱ προὔχοντες τοῦ τόπου, Γυμνασιάρχης, καθηγηταί, διδάσκαλοι, μαθηταὶ πολιταὶ πάσης τάξεως συνδραμόντες πανταχόθεν τῆς νήσου ἀνὰ χιλιάδας, Ὁ ἱερός κλήρος ἀμφοτέρων τῶν πόλεων συνώδευσαν τὸν νεκρόν, ἀπὸ τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ κοιμητηρίου προπορευομένης τῆς φιλαρμονικῆς μουσικῆς. Ἡ διαθήκη του, δι' ἧς ἀρίνει πλούσια κληροδοτήματα καὶ εἰς συγγενεῖς καὶ τὴν σύζυγον καὶ εἰς τὴν ἐθνικὸν στόλον καὶ τὸν σύλλογον περὶ διαδόσεως τῶν γραμμάτων, καὶ εἰς ὄρφανὰ καὶ ναοὺς καὶ εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην καὶ νοσοκομεῖον καὶ φίλους, προσεκλήσατο αὐτῷ σεβασμὸν καὶ αἰώνιαν μνήμην παρά τε τῶν συμπολιτῶν καὶ τοῦ Πανελληνίου. Λόγους ἐπικηδείους ἐξεφώνησαν Ἰ. Κορινιώτης, Νεόφυτος Καλόγηρος, ἀναγνώστης Τυπάλδος Φωρέστης καὶ ἄλλος τις μαθητὴς αὐτοῦ, καὶ ἠρωελεγεῖον ὁ Γεράσιμος Ἰ. Κυπριώτης. Ὁ δὲ Παῦλος Γρατσιατῆς ἐσχάτως ἐδημοσίευσεν τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ μετὰ συντόμου βιογραφίας.

ΕΝ ΘΥΜΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ

Ἦτο ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Μαΐου, ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἥλιος τοξεύει φλογωδέστερας τὰς ἀκτῖνάς του, ὅτε ἡ φύσις ὀλόκληρος ἀναγεννᾶται, ὅτε

τὰ ἄνθη ἀνακτῶσι τὸ πλήρες αὐτῶν ἄρωμα καὶ καλλονὴν, καὶ ὅτε, ὡς εἰς ἀπόκρυφον πρὸς τὴν φύσιν συγγένειαν ὑπείκοντα, ἀναθάλλουσιν ἐν ταῖς νεανικαῖς καρδίαις φλογωδέστερα καὶ ἀκμαιότερα τὸ εὐγενὴ καὶ ἀδρᾶ αἰσθήματα.

Ὑπῆρξέ ποτε νέος μόλις τὸ εἰκστόν ἔτος τῆς ἡλικίας του συμπληρώσας, ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καταγόμενος, μετρίου ἀναστήματος, χαρρακτῆρος δὲ μᾶλλον φαιδροῦ καὶ καρδίαν τρυφερὰν καὶ εὐαίσθητον κεκτημένος.

Οὗτος κατὰ τὴν ρηθεῖσαν ἡμέραν ἀπεφάσισεν ὅπως μονήρης ἐπιχειρήσῃ ἐκτενὴ καὶ μᾶλλον ρωμαντικὸν περίπατον ἵνα δι' αὐτοῦ διαθρέψῃ καὶ κορέσῃ τὸν ὀφθαλμόν του ἐκ τῶν ἀπεράντων ἐκείνων καλλονῶν τῆς φύσεως, ἐν αἷς τοσοῦτον ἐντροφᾷ νεαρὰ καρδίᾳ ὑψηλῶς ἀνατραφεῖσα καὶ ὑπεράνω τῆς τύχης τοῦ κόσμου μετεωριζομένη. Ἐπιστρέψας ἐκ τοῦ τερπνοῦ ἐκείνου περιπάτου, ὅπου τὸ πᾶν πρὸς αὐτὸν ἐμειδία, ἔνθα ἡ μυροβόλος αὔρα, ἡ πάντοθεν αὐτὸν περιπνέουσα, ἐφαίνετο παρασκευάζουσα αὐτὸν εἰς τὸ σφοδρὸν ἐκεῖνο φίλτρον, ὅπερ ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ἐν τῇ ἀγνῇ καὶ ἡρέμῳ καρδίᾳ του, ἐπιστρέψας, λέγω, ὅλως κεκμηκὼς ἐκ τῆς μεμακρυσμένης ταύτης περιδιαβάσεως, ἐπορεύθη εἰς τινὰ φιλικὴν οἰκίαν πρὸς ἐπίσκεψιν, ἔνθα εὗρεν ἐν τῷ δωματίῳ τῆς ὑποδοχῆς πλείστας ὄσας κυρίας καὶ δεσποινίδας συνδιαλεγόμενας πρὸς ἀλλήλας περὶ διαφόρων ἀντικειμένων τῆς ἡμέρας καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἀφορώντων τὸ ἴδιον αὐτῶν φύλον.

Ἀφ' οὗ ἐξεπλήρωσε τὰ τῆς ἐθιμοταξίας καθήκοντα, καθήσας ἐπὶ ἀνακλίντρου, ἤρχισε καὶ οὗτος συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτῶν. Δεσποινίς τις εἰς μίαν τῶν μᾶλλον εὐπολήπτων οἰκογενειῶν τοῦ τόπου ἀνήκουσα, κεκοσμημένη, δὲ δι' ὅλων ἐκείνων τῶν συμφῶν καὶ ἐπικτήτων προτερημάτων, ἅπερ ἄφ' ἐνὸς μὲν μαρτυροῦ-

* Ὁρα Θεόδωρος Καρούσος ὑπὸ Παύλου Γρατσιατῆτος Κεφαλληνίᾳ 1876.